

אגודת אכסניות נוער בישראל (אני"א)
ISRAEL YOUTH HOSTELS ASSOCIATION (I.Y.H.A.)

מערך הדרכה:

דגם ארץ ישראל באכסניית הנוער

מעין חרוד

כתיבה: ד"ר טימי בן יוסף

עריכה: חגית אשור-עפרון

ינואר 2008

מבוא

מערך זה מציע לכלל המתארחים ובעיקר לקבוצות ולמדריכים באכסניית הנוער במעיין חרוד, פעילות לימודית-חוויתית המבוססת על דגם ארץ ישראל. הפעילות מכוונת להוביל את המשתתפים להתבוננות בתבנית נוף הארץ וללמוד על מאפייניה הגיאוגרפיים, הפיסיים, ההתישבותיים ועוד.

הדגם הוא תבליט תלת מימדי של ארץ ישראל בקנה מידה של 1: 50,000, באורך של כ- 8.5 מ' וברוחב מרבי של כ- 3 מ'. לצד הדגם מוצבת עמדת הדרכה קולית המספקת, בלחיצת כפתור, מידע בעברית ובאנגלית, על מבנה הארץ ועל האזור בו מתקיים הטיול.

הפעלת העמדה הקולית בעברית או באנגלית (6 דקות):

1. להשמעת המידע הקולי יש ללחוץ על המתג "עברית" או "אנגלית".
2. לחיצה נוספת על המתג "עברית" או "אנגלית" תגרום ל- 30 שניות הפסקה, בה ניתן לשלב הערות מדריכים. לחיצה נוספת על המתג תמשיך את המידע הקולי מרגע הפסקתו.
3. לחיצה נוספת על המתג "עברית" או "אנגלית" לאחר 30 שניות הפסקה, תשמיע את המידע הקולי מההתחלה.

הערות:

- מערך ההדרכה על כל שלביו מהווה הצעה בלבד. המדריכים יפעילו שיקול דעת ויתאימו את ההפעלות והתכנים לאופי הקבוצה, מטען הידע הקודם, הנושאים שבמוקד הטיול, הזמן העומד לרשות הקבוצה וכו'.
- ערכת ההדרכה לביצוע הפעילות נמצא במשרד הקבלה, ניתנת ללא תשלום ומוחזרת בתום ההדרכה.
- הדגם, עמדת ההדרכה הקולית והפעילויות, מוצעות לכם לשם הדרכה משמעותית ומהנה. אנא הקפידו לשמור על שלמות הדגם ועל ניקיונו למען הקבוצות הבאות.

מבנה ההדרכה

שלב א' : איתור מקומות בארץ ישראל. המשתתפים מאתרים מקומות בארץ ישראל, ומסמנים אותם על גבי הדגם באמצעות חרסים.

המטרה: ליצור אינטראקציה והכרות ראשונית בין המשתתפים לארץ ישראל, ולהניח את התשתית לשאלות הראשונות של החידון בשלב ב'.

שלב ב' : חידון נושא פרסים. בו המשתתפים פועלים בצוותי חשיבה, מתמודדים עם שאלות המכוונות להתבוננות בדגם וזוכים בניקוד בהתאם לאיכות ומהירות התשובה.
המטרה: להבחין בתופעות מרכזיות בארץ ישראל ובמרחב מעיין חרוד - בדגש על הקשרים בין תופעות כלל ארציות לתופעות במרחב ובמקום.

שלב ג' : הסבר על ארץ ישראל והשלמת המידע שהצטבר במסגרת החידון.
המטרה: להשלים את התמונה, להבהיר כמה מהמאפיינים של ארץ ישראל, ולעמוד על הזיקה של מעיין חרוד לסביבתו.

שלב א'

מהלך הפעילות

- א. הקבוצה מתחלקת ל-5 חוליות. כל חוליה מקבלת צילום של הדגם, עליו מסומנים מקומות בארץ, ו-5 חרסים עליהם רשומים שמות המקומות המסומנים בצילום.
- ב. המדריך מסביר את המשימה: החוליה צריכה לאתר את המקומות שמסומנים בצילום, ולהציב את החרסים במקום המתאים על פני הדגם.
- ג. התלמידים מבצעים את המשימה, המדריך מסייע ומכוון על פי הצורך.
- ד. לסיכום: כל חוליה מציגה את המקומות שהיא סמנה.

המשימות על פי החוליות

- חוליה 1: אילת, מכתש רמון, המכתש הגדול, המכתש הקטן, באר-שבע.
- חוליה 2: עזה, אשדוד, תל אביב, חיפה, ראש הנקרה.
- חוליה 3: ים המלח, יריחו, הירדן, בית שאן, הכנרת.
- חוליה 4: חברון, ירושלים, שכם, ג'נין, עפולה.
- חוליה 5: צפת, מטולה, החולה, קצרין, החרמון.

הערות:

- המשימות מאורגנות כך שכל חוליה פועלת בחלק אחר של הדגם, ואין האחת מפריעה לרעותה.
- בערכה יש מדבקות ריקות וחרסים ללא כיתוב, כך שהמדריך יכול להוסיף בצילום את מקום הישוב של התלמידים, ולהוסיף מקומות רלוונטים למסלול הסיור, או מסיבות אחרות.
- ההפעלה מתאימה לתלמידים בכיתות ה'-ט'. תלמידים בכיתות גבוהות יותר רצוי להפעיל באמצעות מפות פיזיות 1:250.000, אשר מקשות מעט על ההתמצאות.

שלב ב'

תקנון החידון:

- הקבוצה מתחלקת לחוליות.
- כל חוליה מצוידת ב"דגל" בצבע שונה (אפשר שהדגל יהיה כובע או חולצה).
- המדריך שואל שאלות, קבוצה שמניפה ראשונה את הדגל מקבלת את זכות התשובה.
- עוזר-מדריך (מורה/מבוגר מלווה) מציב בריסטול לפני הקבוצה, ורושם את הניקוד לכל קבוצה.

ציוד: חוט באורך 3 מטר לכל אחת מהחוליות (עבור שאלה 15)

הניקוד:

- תשובה נכונה לשאלות 1-10 מזכה בנקודה.
- תשובה נכונה לשאלות 11-15 מזכה בשתי נקודות.
- תשובה שגויה מפחיתה שתי נקודות
- הפרעה מפחיתה נקודה.

השאלות:

1. מהי העיר הכי דרומית בארץ? (אילת)
2. מהו הישוב הכי צפוני בארץ? (מטולה)
3. מהו המקום הכי צפוני בחוף הים של ארץ ישראל? (ראש הנקרה)
4. מהו המקום הגבוה ביותר בארץ? (החרמון)
5. מהו במקום הנמוך בארץ? (ים המלח)
5. מה משותף לאשדוד, תל אביב וחיפה? (ערים אלה שוכנים על שפת הים)
6. מה משותף לחברון, ירושלים ושכם? (ערים אלה שוכנים על גב ההר)
7. מה משותף לאילת, יריחו, בית שאן ומטולה? (ישובים אלה שוכנים לאורך עמק מטולה-אילת)
8. מה מחבר בין הכנרת לים המלח? (הירדן)
9. מה משותף לשלוש השקעים שמוזהים בנגב? (הם מכתשים)
10. מה מיוחד בקצרין? (העיר היחידה ממזרח לירדן)
11. על פי צבעי הדגם, מהם שני החלקים הגדולים של ארץ ישראל? (החלק החום והחלק הירוק).
12. מה מייצג הצבע החום ומה מייצג הצבע הירוק? (החום=מדבר, הירוק=אקלים ים-תיכוני).
13. מה המיקום של מעין חרוד [מסומן בדגם] ביחס לשני חלקי ארץ ישראל? (בחבל הים תיכוני)
14. התבוננו בדגם: לאן זורמים המים שנובעים במעין חרוד? (לנחל חרוד ומשם לנהר הירדן)
15. אתם מובילים שיירת סוחרים מבית שאן לחופי הים התיכון. התבוננו בדגם ומתחו את החוט במקום הסביר ביותר לתנועה – תוך הימנעות מלטפס על מצוקים ולעלות על הרים.

שלב ג': חומר רקע להסבר נוסף

המידע ערוך על פי הנושאים הבאים:

1. ארץ ישראל בראיה כוללת

א. מפגש האקלימים בארץ ישראל: החבל המדברי והחבל המים-תיכוני.

ב. מפגש הלוחות הטקטוניים ושלוש רצועות התבליט לאורך בא"י

2. מרחב שכן לעמק חרוד: הר הגלבוע.

3. עמק חרוד ומעין חרוד.

1. ארץ ישראל בראיה כוללת

נתבונן בארץ ישראל: בצד המערבי משתרע הים התיכון, הקו הצפוני של הדגם עובר בדיוק על גבול ישראל לבנון, הקו המזרחי עובר על גבול ישראל סוריה, ובהמשך על רכסי עבר הירדן. נקודות בולטות שקל וכדאי לזהות: מהפינה הצפונית ההר הכי גבוה בצבע לבן – זהו הר החרמון, בסמוך לים בחלק הצפוני יש הר שבולט לתוכו – זהו הר הכרמל, עליו שוכנת העיר חיפה. בפנים הארץ ניתן לזהות שני אגמים: הצפוני הוא הכנרת והדרומי הוא ים המלח. הים שמבצבץ בפינה הדרומית ביותר הוא כמובן קצהו של מפרץ אילת.

בארץ ישראל מתקיימים מפגשים של מגוון תופעות טבע ואדם כלל עולמיות - בשטח מצומצם ביותר...

א. המפגש החשוב ביותר הוא **מפגש האקלימים**: התבוננו בדגם - בנקל תבחינו שהחצי הדרומי של ארץ ישראל צבוע בגוונים של חום, והחצי הצפוני צבוע בגוונים ירוקים – קו המגע בין אזורים אלה מצוי בסביבות העיר באר-שבע. המפגש בין החומים לירוקים משקף את המפגש בין רצועת המדבריות - שמשתרעת על פני הסהרה ומדבר ערב, לבין מרחב האקלים הים-תיכוני - ששולט מארץ ישראל וצפונה עד תורכיה ויוון, ומשם מערבה לחופי הים התיכון. כפועל יוצא ממפגש האקלימים החלוקה הראשית של ארץ ישראל היא לשני מרחבים שונים מאוד זה מזה - ככל מאפייני הטבע והאדם: **המדבר** - בעיקר בדרום הארץ שם הוא מכונה "נגב", **והחבל הים-תיכוני** – בעיקר במרכז ובצפון הארץ.

הגורם האקלימי העיקרי להבדל הדרמטי בין שני חלקיה הראשיים של ארץ ישראל הוא הגשם – שמאפייניו שונים מאוד משני עבריה של בקעת באר-שבע.

במה דברים אמורים?

במדבר הגשם מועט ואקראי, כל שנה הגשם יורד באזור אחר של המדבר, ורק שם יצמח העשב באותה שנה. צמיחת העשב כל שנה במקום אחר הכריחה את האדם לנדוד ממקום למקום כדי להאכיל את עדריו, ולכן משחר ההיסטוריה עד קום מדינת ישראל שלטו במדבר חברות של נוודים, ובו התפתחה התרבות הבדואית. לעתים נדירות התאפשרה במדבר התיישבות אנושית של קבע - לכן מעטים במדבר האתרים הארכיאולוגיים ומועט מגוונם.

במדבר עם ישראל הפך לעם בעל תודעה דתית ייחודית, שם הוא התחשל ורכש לכידות חברתית - שאולי מסבירה את פלא שרידותו על פני תהפוכות ההיסטוריה, יותר משלושת אלפים שנה.

בשל הריקנות היישובית שאפיינה את הנגב לפני קום המדינה, הרי שמיום הקמתה אזור זה הפך לעתודת הקרקע וההתיישבות של מדינת ישראל, כמו בו ערים – שערד היא אחת מהן, יישובים חקלאיים ומפעלים רבים, והתקווה היא להמשיך בכך בעתיד.

במדבר שולטים צמחים ובע"ח מדבריים וערבתיים, שהגיעו לארצנו ממדבריות סהרה וערב ומהרמות הגבוהות של איראן, והם בעלי מנגנוני הסתגלות מופלאים לתנאיי צחיחות ברמות שונות.

התבוננו במרחב המדברי הגדול! תבחינו במגוון נופים: בצפון בקעות באר שבע, ערד והחולות שחדרו מסיני. דרומה משם - הר הנגב שפסגותיו מגיעות לגובה של אלף מטרים. הר הנגב משתפל צפון-מזרחה לרמת עבדת – ששולחת אצבעות ארוכות לעבר בקעת נחל צין. בין רכסי הנגב תזהו בקלות שלושה שקעים מרשימים – אלה המכתשים: אחד "הקטן" שני "הגדול" ושלישי: מכתש רמון שחוצה כמעט את כל הנגב ממערב למזרח. מכתשי הנגב מהווים תופעה ייחודית לארץ ישראל – חלון גיאולוגי נדיר, שמאפשר הצצה לעבר עידנים קדומים. מדרום למכתש רמון אפשר לראות את אפיקי הנחלים הגדולים של הנגב - נחל נקרות, נחל פארן, ונחל חיון, המנקזים את מי השיטפונות בנגב לנחל הערבה וליים המלח. בדרום הערבה מבחינים בבקעת תמנע - שבה מכרות הנחושת מימי הפרעונים, וגם מעידן מדינת ישראל וגוש הרי אילת הנמשך בואכה ים סוף.

החבל הים תיכוני מתאפיין בגשמים קבועים, כאשר באזור באר שבע הממוצע הרב שנתי הוא כ-200 מ"מ גשם, ובצפון הארץ הממוצע מגיע ל-1000 מ"מ גשם ויותר. כמות גשמים זו, והקביעות היחסית שלהם, מאפשרת התפתחות של צמחיה ובעלי חיים ים תיכוניים, והיווצרות של קרקעות פורייות, שאפשרו רצף התיישבותי ותרבותי בארץ ישראל משחר ההיסטוריה, וכפועל יוצא מכך שפע רב של אתרים ארכיאולוגיים, המייצגים מגוון מרשים של תרבויות שבחלקם חלפו מן הארץ.

בחבל הים תיכוני של ארץ ישראל התנחלו שבטי ישראל ויסדו את ממלכותיהם, שם העם הפך לאומה ריבונית בארצה, ושם נטמנו זרעי הגעגועים שעל פני 2000 שנות גלות הובילו את הציונות לשוב לציון.

החבל הים תיכוני מתאפיין במגוון רחב של נופים. מהר החרמון – הגבוה בהרי ארצנו, שבעצם מהווה "כתם" אלפיני בחבל הים-תיכוני, נופי הבזלת ברמת הגולן, סלעים, טרשים וחורש טבעי בהרי הגליל העליון, הגליל התחתון והכרמל. מרחבי שדות מעובדים בעמקים, ומדרונות בנויים מדרגות חקלאיות כביטוי לחקלאות הררית מסורתית בהרי שומרון ויהודה.

ב. לאחר שהבחנתם בהבדלי הצבעים בין שני חלקי ארץ ישראל, ועמדתם על משמעותם, התבוננו כעת שוב בכל שטח הארץ ותבחינו בסדר מאוד ברור כשהולכים **מקו חוף הים התיכון**

ומזרחה:

לכל אורך הצלע המערבית של הארץ משתרע מישור – בדרך כלל הוא **מישור החוף**, אך שימו לב שמישור החוף שבחבל הים תיכוני ממשיך כמישור גם כשהוא נכנס לתוך החבל המדברי! בחלק המרכזי של הארץ – כעמוד שדרה כמעט רציף משתרעת **רצועת ההר** – חלקה הדרומי בחבל המדברי, וחלקה הצפוני והעיקרי בחבל הים תיכוני. בחלק המזרחי בולט לעין עמק ארוך וצר שמשתרע לכל אורכה של הארץ ממטולה שעל גבול הלבנון ועד אילת שלחופי ים סוף. **עמק מטולה-אילת**, מוכר גם כ"בקע ים המלח". התבוננו בעמק מטולה-אילת: שימו לב שלכל אורכו מצויים מקווי מים: הכנרת בצפון, ים המלח במרכז – וביניהם מחבר נהר הירדן.

שלוש הרצועות לאורכה של ארצנו הן תולדה של מפגש נוסף שמתקיים בארץ ישראל: **מפגש**

הלוחות הטקטוניים. מהו מפגש הלוחות הטקטוניים? מה להם ולארץ ישראל?

הלוחות הטקטוניים, שבתשתית יבשות תבל, נעים זה מזה וזה לקראת זה. באזורינו מתרחש המפגש בין הלוח הערבי לבין הלוח האפריקאי, אשר בשלב מסויים החלו להפרד זה מזה. תנועת הלוחות הייתה תחילה מתונה והתרחשה במעמקים, ותוך כך יצרה את הקמטים שכיום מבנים את רצועת ההר של ארץ ישראל. בשלב שני התנועה הייתה דרמטית ורבת עוצמה, השבר הגיאולוגי נחשף על פני השטח לאורך קו כמעט ישר - ממזרח אפריקה בדרום עד תורכיה בצפון. לאורך הקו נוצרו שקעים עמוקים – כגון ים המלח, ולשולי הקו התרוממו רכסים גבוהים – כגון החרמון.

קו השבר העצום הזה מכונה "השבר הסורי אפריקאי", לעניינינו חלקו בתחום ארץ ישראל הוא עמק מטולה-אילת שהוזכר לעיל.

2. מרחב שכן: הר הגלבוע

הר הגלבוע – הנישא מדרום לעמק חרוד, הוא השלוחה הצפון-מזרחית של הרי השומרון, הוא רכס שאורכו 18 ק"מ ורוחבו 9 ק"מ, על גב הרכס מספר פסגות נישאות לגובה כ- 500 מטר מעל פני הים – וכ- 700 מטר מעל עמק הירדן שממזרח לו. הגלבוע בנוי סלעי משקע ימיים מתקופת האאוקן – ולכך משמעות שתובהר בהמשך, ומתרחש בו מפגש מעניין של צומח ים תיכוני – שמגיע ממערב ומצפון וצומח ערבותי – שמגיע לאורך עמק מטולה-אילת ממזרח. בחודש מרץ פורח על ההר אירוס הגלבוע – מהפרחים המרהיבים של ארצנו.

בעבר הגלבוע נכלל בנחלות השבטים מנשה ויששכר, ולאורך כל ההיסטוריה ההר היה מיושב בדלילות יחסית, בכפרים קטנים שהתמקמו בשוליים הפונים לעמקים שמקיפים את ההר.

הגלבוע נודע בתנ"ך, שכן אליו עלה שאול המלך בלחץ הפלשתים, שם בחר ליפול על חרבו ולא ליפול בשבי האויב, ושם מתו גם שלושת בניו: יהונתן, אבינדב ומלכישוע, על שמם קרויות היום פסגותיו הצפוניות של הגלבוע. לאחר מות שאול דוד קינה על שאול ויהונתן (שמואל ב', א' 17). בקינתו דוד "מקלל" את הרי הגלבוע "אל טל ועל מטר עליכם... כי שם נגעל מגן גיבורים, מגן שאול, בלי משיח בשמן". אמירה זו של דוד משקפת מציאות מקראית, שכן הגלבוע חשוף צומח כל ימות השנה – יחסית להרים אחרים בסביבה, כגון הרי ג'נין, גבעת המורה והר התבור. דלות הצומח היחסית של הגלבוע לא נגרם מהעדר טל ומטר, אלה בשל המסלע שבונה את ההר (אאוקן, כבר אמרנו?), אשר קרקעותיו אינן מאפשרות התפתחות של חורש ים תיכוני.

3. עמק חרוד ומעין חרוד

שימו לב שמדרום לכנרת, עמק מטולה-אילת שולח שלוחת-עמק, שקוטעת את רצועת ההר ומגיעה עד חופי הים התיכון – זהו העמק היחידי שחוצה את כל הארץ ממזרח למערב! חלקו המרכזי והרחב של עמק זה נקרא **עמק יזרעאל**, וחלקו המזרחי והצר יחסית הוא **עמק חרוד**. מדרום לעמק חרוד נישא **הר הגלבוע**, למרגלותיו נובעים מעיינות - הגדול שבהם הוא **מעין חרוד**.

קורותיו של עמק חרוד לאורך ההיסטוריה נגזרים במידה רבה מהיותו עמק צר יחסית ורווי מים.

בעבר עברה בעמק אחת הדרכים הראשיות החוצות את ארץ ישראל, ואופיו המישורי משך אליו לא מעט קרבות גדולים במהלך ההיסטוריה.

הקרב הראשון שמתועד בתנ"ך הוא **קרב גדעון במדיינים**, שוכני עבר הירדן, שפלטו ממזרח והתמקמו מצפון לעמק חרוד. לתאור הקרב כדאי לעשות שימוש במקור המקראי (שופטים, פרק ז'), המדבר בעד עצמו, להלן עיקרי הדברים.

המהלכים הלא שגרתיים ניכרים כבר בהערכות לקרב – 32,000 לוחמים מתייצבים לפקודת גדעון, אך ה' מצווה לדלל את הכוחות - שלא יחשבו שהעם ניצח, ושיהיה ברור שה' הוביל לנצחון. בשלב ראשון גדעון מאפשר לכל "הירא והחרד" לפרוש, את 10,000 הנותרים גדעון בוחן על פי דרך שתייתם מהמעין. אלו שיורדים על ברכיהם מנופים מהקרב, וכך יוצא גדעון לקרב עם 300 לוחמים בלבד.

הקרב עצמו נערך בתחבולה: גדעון הגיע לקרבת מחנה המדיינים באמצע הלילה, כשכל לוחם מחזיק לפיד מכוסה בכד (כדי לא להתגלות) ושופר. בהינתן האות 300 הלוחמים הסתערו על מחנה המדיינים, חשפו את הלפידים ותקעו יחדיו בשופר – המדיינים נבהלו מאוד, ברחו לכל עבר, כשלוחמי גדעון וגם בני השבטים השכנים: נפתלי, אשר ומנשה רודפים אחריהם עד מעבר לנהר הירדן.

מעניין שכעבור מעל שלושת אלפים שנה, בזמן מאורעות 36-39 (המרד הערבי), הנהיג אורד וינגייט את "פלוגות הלילה" בעמק חרוד בהשראת מתחבולותיו של גדעון, תוך אימוץ הפעולה הלילית היעילה – אשר בהמשך אומצה גם על ידי לוחמי הפלמ"ח במאבק להקמת המדינה.

כעבור כ-מאה שנה הגיעו הפלשתים לעמק חרוד מדרום, ובעזרת רכב הברזל שנע בקלות בעמקים, הם הכניעו את צבא שאול המלך. שאול עלה לגלבווע ובחר ליפול על חרבו, במקום ליפול שבי בידיהם.

בשנת 1260 הצליחו הממלוכים שבאו ממצרים להביס את המונגולים שבאו מערבות אסיה, ולעצור את התפשטותם ההרסנית – בכך ניצלו תושבי הארץ מנחת זרועם האכזרית של המונגולים, ובארץ החל תהליך התאוששות כמעט רצוף עד ימינו.

עמק חרוד, רווי המים, נודע לאורך ההיסטוריה כעמק בו כרוכות הברכה והקללה זו בזו: מצד אחד, בעמק – קרקע משובחת ועמוקה, המאפשרת התיישבות חקלאית עשירה. המים מאפשרים השקייה ורוויה... אולם מצד שני, מים שאינם מנוקזים הופכים מברכה לקללה, שכן הם מציפים את העמק, ויוצרים ביצות בהן מתפתחת קדחת קטלנית.

בימי קדם שרתה הברכה בעמק כאלפיים חמש מאות שנים ברציפות!! החל מהתקופה הכנענית דרך ההתיישבות הישראלית שהחלה בהתנחלות השבטים, ונמשכה כמעט ברציפות בימי בית ראשון, בית שני ובתקופת המשנה והתלמוד – כפי שמעיד בית הכנסת הקדום שבקיבוץ חפצי-בה, הסמוך לנו.

לפני כ-700 שנים - לאחר שהמוסלמים הביסו וסילקו את הצלבנים, האזור כולו הפך לנחלת נוודי המדבר שפשטו ממזרח, תעלות הניקוז שהובילו את מי המעינות לנחל חרוד נהרסו, ושפע המים הפכו לקללה – עמק חרוד היה למישור ביצתי בלתי מיושב.

לפני מלחמת העולם הראשונה הצליח יהושע חנקין לרכוש את קרקעות העמק המוזנחות והמוצפות, לכן הוא נחשב לאבי ההתיישבות הציונית בעמק, וקברו מצוי בסמוך למעין חרוד. לאחר מלחמת העולם הראשונה, הגיעו לארץ חלוצי העלייה השלישית, שהיו חדורי אידיאולוגיה ציונית-סוציאליסטית, ומימשו את רעיונותיהם החדשניים באמצעות ההתיישבות חקלאית. כך הפך עמק חרוד-יזרעאל בתקופה זו למעבדה התיישבותית-חברתית מדהימה: קיבוץ עין חרוד התמודד עם רעיון "הקיבוץ הגדול", בנהלל נוסד המושב הראשון, ובכל רחבי העמק הוקמו עשרות קיבוצים ומושבים.

חלוצי העמק תיעלו מחדש את מי עין חרוד והמעינות האחרים שנובעים למרגלות הגלבווע, ניקזו את הביצות לנחל חרוד, וחשפו מחדש את קרקעות העמק לאור השמש ולעיבוד החקלאי. בשולי המעינות פותחו גם אזורים שמתאימים לטיילות, בילוי, נופש ופנאי... ובזכותם חזרה הברכה לעמק עד עצם היום הזה.